

П. Чайковський, А. Скрябін, М. Мусоргський, С. Рахманінов, Ф. Шаляпін, А. Рубінштейн, Г. Державін, М. Ярошенко, М. Башкірцева, Г. М'ясоїдов та багато ін. Отже, ні ризики воєнних дій, ні людська безвідповідальність мирного часу не мають стати на заваді збереженню унікальних архітектурних споруд.

1. Персьє Ш., Фонтен П. *Собрание эскизов для украшения интерьера и всех видов обстановки // Культура веры. Путеводитель сомневающимся. Авторский проект Александра Колодина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.religioscivilis.ru; Курбатов В. Класицизм и Ампи́р. – СПб., 1912.*
2. Фелькерзам А. *Реликвии Александровского времени в императорском Эрмитаже // Старые годы. – СПб., 1912. – июль-сентябрь.*
3. Грабарь И. *О русской архитектуре. – М., 1969.*
4. Павловский И.Ф. *Материалы к истории Петровского Полтавского кадетского корпуса с 1 октября 1908 г. по 1 октября 1909 г. – Полтава, 1909; Рудинский М. Архитектурные обличья Полтавы. – Полтава, 1919; Кучер Н. Кадетский корпус у Полтавы: минувшее та возможное майбутнє легендарної будівлі // Коло. – 2013. – 25 березня.*
5. Асеев Ю.С. *Шедевры світової архітектури. – К., 1982.*
6. Карвацька Ж., Карвацький Д. *Будівельні конструкції: Підр. для студ. ВНЗ. – Чернівці, 2008.*
7. Криворучко О.К. *Сучасна архітектура термінологічний словник. – Л., 2008.*
8. *Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / За ред. Р. Шмига. – Л., 2011.*
9. *Полтавщина: Енциклопедичний довідник / За ред. А. Кудрицького. – К., 1992.*

Sharavara T.O. Empire style: from France to Poltava. In the article are described the peculiarities of the Empire style pervasion into Ukrainian territory and its embodiment in the architectural arrangement of the Round Square in Poltava. The attention is drawn to the problem of the cultural monuments' conservation in the state.
Key words: Ukraine, Poltava, Empire style, architecture, architectural ensemble.

О. В. Волос

САДОВО-ПАРКОВІ КОМПЛЕКСИ МІСТА МИКОЛАЄВА ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті висвітлено окремі сторінки історії створення садово-паркових комплексів Миколаєва. Звернено увагу на залучення міських жителів, особливо учнів, до зародження традиції проведення щорічних днів деревонасадження.

Ключові слова: свято деревонасадження, садово-паркові комплекси, сквер, озеленення, наукове товариство.

Наприкінці ХІХ ст. громадськість Миколаєва активно залучилася до загальнодержавної практики проведення свят деревонасадження, що в умовах степової України набували особливого значення. Із минулого степового краю відомо чимало фактів про масштабні висадження знаними землевласниками лісових масивів. Херсонська губ., яка особливо потерпала від нестачі лісів, мала багаторічний досвід лісорозведення, як відомими в краї приватними особами, так і земськими органами, що намагалися діяти спільно з державою та всіма зацікавленими в залісненні степових просторів. До цього часу жителів Миколаївщини радують, штучно створені в ХІХ ст., лісові насадження: Радинська та Володимирська дачі. На початку 1900-х рр. до щорічних висаджень дерев почали залучатися жителі міст Херсонської губ. Тому мета статті – висвітлення менш розроблених аспектів історії лісорозведення в південній Україні, а саме організація та проведення свят деревонасадження в містах – дозволить окреслити особливості та труднощі процесу озеленення на місцях, і, на основі виявлених архівних матеріалів та

інших історичних джерел, дослідити практику свят у м. Миколаєві й залучення до них громадськості. Завдання – звернути увагу сучасників на доцільність використання досвіду лісорозведення в минулому та необхідність продовження сьогодні традиції попередніх поколінь.

Про практику деревонасадження в Херсонській губ. впродовж ХІХ ст. маємо чимало досліджень і публікацій. За своїм змістом – це різнопланові матеріали. Серед них – спогади й описи власного досвіду землевласників, які займалися лісорозведенням у своїх маєтках [1–3], аналіз досягнень і проблем, із якими стикалися херсонські господарі, висаджуючи лісові масиви в степовій зоні [4–6], виклад загального стану справи лісорозведення в губернії. Так, в історичному нарисі з лісорозведення в Херсонській губ. І. Полетаєв розкрив становлення, основні проблеми та недоліки степового лісорозведення, відстоював ідею розведення в регіоні білої акації [7]. Наукова громадськість активно долучилася до вирішення проблем, пов'язаних із лісорозведенням у степових районах України та вироблення рекомендацій з його здійснення. В працях Г. Висоцького чимала увага приділена вивченню ґрунтових і кліматичних умов для штучного лісорозведення в степу, співвідношенню головних та підгінних порід, виробленню науково обґрунтованого деревночагарникового типу насаджень із перевагою дуба [8]. Практичні прийоми розведення акації, а також поради щодо висадження та догляду інших порід дерев, придатних для степу, були викладені В. Гомілевським [9]. Щодо озеленення Миколаєва маємо теж чимало різної інформації, яка дозволяє відстежити історію деревонасадження на території міста, починаючи від розпоряджень Г. Потьомкіна в 80-х рр. ХVІІІ ст. розвести сади в Миколаєві та Богоявленську – до проведення щорічних міських свят озеленення на початку ХХ ст. Важливу роль в їх проведенні відігравав Миколаївський відділ Імператорського Російського товариства садівництва, який був ініціатором і організатором свят. Про внесок відділу в цю справу дізнаємося з його щорічних звітів [10–12]. Про загальний стан озеленення Миколаєва наприкінці ХІХ ст. дізнаємося з праці Я. Етінгера [13]. З появою на місцях виборних органів самоврядування – земств, лісорозведення у степу стало одним із напрямів діяльності, яким почали опікуватися земські установи Херсонської губ. На засіданнях земських управ, під час зборів земських гласних, обговорювали можливості та проблеми розведення лісу в губернії, вироблялися різні проекти заліснення [14]. Аналіз опублікованих земських матеріалів із цього питання дозволяє стверджувати, що проблемою переймалися відомі земські діячі краю, науковці, службовці земських повітових управ [15]. Сьогодні про озеленення Миколаєва маємо окремі публікації, в основному присвячені розвитку садово-паркової культури міста [16, 31–33; 17, 179–192]. Отже, саме найменш висвітленим подіям з історії озеленення Миколаєва, а саме влаштуванню міських свят деревонасадження, присвячене дослідження.

Географічне розташування м. Миколаєва є унікальним, бо саме тут неосяжний український степ зустрічається з Бузьким лиманом, до якого впадає р. Інгул. Із моменту заснування міста, значну увагу приділяли створенню садово-паркових ділянок, які мали пом'якшувати засушливий степовий клімат місцевості й одночасно облаштовувати побут населення, що заселяло територію Північного Причорномор'я. В книзі Етінгера розкрито історію започаткування озеленення міста та зауважено на ролі у цій справі Морського відомства, якому належала значна частина земель. У 1897 р. відомству належали вісім садових і паркових насаджень

у місті [13, 4–6]. З часом відомство почало передавати безкоштовно та на орендних умовах землі жителям міста під дачі та хутори, виступило ініціатором висадження садів. За розпорядженням Г. Потьомкіна, в 1790-х рр. були розроблені перші плани Богоявленського та Спаського садів і замовлені для висадки десятки тисяч фруктових дерев, до п'яти тисяч дубочків, а також виноград, кущі смородини та маслини, які доставляли з різних міст: Ясс, Москви, Єлисаветграда та ін. Протягом XIX ст. своїм прикладом залучатися до процесу озеленення заохочували жителів міста відомі городяни та місцеве керівництво. Адмірал, маркіз І. де Траверсе біля будинку головного командира заклав сад, який отримав назву Адміральський. Територія саду на південному-заході переходила в ландшафтний парк, де переважали дикорослі дерева, його миколаївці назвали Дикий Сад. За часів А. Грейга, на неупорядкованій ділянці міста – звалищі – заклали Морський бульвар, який згодом став найулюбленишим місцем відпочинку городян. Жителі Миколаєва впродовж десятиліть завзято озеленяли кожну садибу, кожну громадську споруду – лікарню, гімназію. В передмісті було висаджено чимало фруктових садів, які займали майже 150 дес. У результаті наполегливої праці містян із озеленення наприкінці XIX ст., усе узбережжя Миколаївського півострова перетворилося на цілковитий зелений масив.

Із появою Миколаївського відділу Імператорського Російського Товариства садівництва на початку 1880-х рр., озеленення міста набрало продуманого, наукового характеру. Основними своїми завданнями члени відділу вважали: науковий пошук раціональних способів заліснення в умовах степу та піщаних околиць міста зокрема; заохочення місцевого населення до розвитку лісівництва, садівництва, городництва, квітництва; пропаганду корисної інформації про різні породи дерев, що придатні для степової зони, нові городні культури, доцільні способи й прийоми обробки ґрунту, догляду за висадженими деревами та рослинами, практичні відомості про облаштування скверів, парків. На початку своєї діяльності відділ Товариства отримав в оренду ділянку землі, на якій був розбитий чудовий сад, закладений дослідний виноградник, де вирощували два десяткі сортів винограду та відкрито експериментальну школу для практичного відбору найкращих сортів абрикос і шовківниці, придатних для кліматичних особливостей степу.

Наприкінці 1890-х рр. Миколаївський відділ Товариства активно підтримував ініціативи Південно-Російського товариства акліматизації рослин, із приводу укріплення схилів ярів і балок, вироблення рекомендацій стосовно висадження в степовій зоні лісосмуг, які мали захищати поля від суховіїв, а також озеленення південних міст, що потерпали від нестачі лісових насаджень. Саме енергійність дій наукових товариств сприяла залученню до справи озеленення на місцях громадськості. В періодичній пресі активно обговорювали починання науковців і ставлення до них місцевих органів самоврядування, які були змушені активізувати свою діяльність у справі озеленення населених пунктів. До щорічних масових висаджень дерев почали залучати учнів місцевих навчальних закладів, із метою виховання в них бережного ставлення до дерев, формування вмінь і навичок догляду за ними та розуміння важливості лісу в житті людини. Підготовка до проведення висаджень дерев була масштабною та набувала статусу свята, участь в якому брала чимала кількість жителів міста. Заздалегідь із учнями проводили роз'яснювальну роботу стосовно практичної доцільності лісорозведення. Під час бесід із шко-

лярами, в основному, увагу приділяли наступним питанням: вплив лісу на клімат (підтримання помірної вологості повітря, збагачення повітря киснем, захист від вітрів); значення лісу для повноводності річок (захист снігового покриву від швидкого танення навесні, більш тривале збереження ґрунтової вологи та рівномірне її витрачання); важливість лісу для сільського господарства (наочний приклад у розподілі врожайності зернових культур попереднього літа, в залежності від близькості лісів); дерево як будівельний матеріал і паливо; вплив лісу на фауну країни, і, нарешті, вплив усіх перелічених факторів на гігієнічну і побутову сторони життя людини. «Хто посадить дерево, того благословлять онуки», – так К. Лукашевич – відома дитяча письменниця, педагог, член Російського жіночого благодійного товариства розпочала свій виклад матеріалу в популярній на початку XX ст. книжці «Свято деревонасаджень», в якій розповідалося про морально-етичну користь свята, містилися матеріали та пропозиції щодо його організації, значення участі в ньому школярів [18, 3].

Головне Управління землеустрою і землеробства звернулося до Міністерства народної освіти з клопотанням «Про організацію в навчальних закладах свят деревонасаджень в певний для кожного кліматичного району день», а лісове відомство зобов'язалося безкоштовно відпускати посадочний матеріал, церква згодилася підтримувати ці заходи. Всі зацікавлені учасники активно взялися до справи, і проведення свят стало традицією. Після перших років проведення свят, Міністерство народної освіти 1901 р. видало циркуляр про організацію деревонасаджень.

На сторінках тогочасних газет, що видавали в Херсонській губ., регулярно висвітлювали досвід організації та проведення свят у містах і містечках степового краю. Так, в одному з номерів «Одеського листка» подано відомості про озеленення Миколаєва й ефективну діяльність у цій справі будівельного відділу Миської Думи, на чолі з П. Михайловим. Досягнення останнього були настільки значними, що на його честь городяни назвали один із закладених ним скверів. У 1901 р., за ініціативою П. Михайлова, висадили новий Аркасівський сквер, який попередньо належав Морському відомству та наприкінці XIX ст. був у занедбаному стані, через довготривалий процес передачі його місту. Для проведення робіт Миська Дума виділила 1500 руб. Спочатку провели плантаж – глибоку (на 40–80 см) обробку ґрунту спеціальними плантажними плугами. Напередодні проведення свята деревонасаджень, поверх плантажу викопали ямки під дерева та кущі. Першими на почесному місці висадили кілька пірамідальних туй та 3-х річні саджанці акації *inermis*, подаровані на свято членом Відділу Є. Бергом. На інших куртинах (окремі ділянки саду, скверу) школярі висадили клен американський, ясен американський і звичайний, дуб звичайний, гледичію, шовковицю, софору, лох, різновиди бересту й акації та кілька видів чагарників, призвичаєних до кліматичних умов степової зони. Завзяту роботу дітей: один тримав саджанець над ямкою, інший розправляв коріння, третій підсилав землю та поливав, підтримували робітники служби Миського садівника та солдати. Учні принесли з дому стрічки й ярлички та прикріпили їх до своїх саджанців, щоб потім дізнатися про долю висаджених дерев. Найбільшою проблемою був догляд за молодими деревами, які потребували регулярного поливу, а водогону місто не мало. Протягом літа багато дітей відвідували плантаж, поливали свої дерева та знищували навколо них бур'яни [19].

За статистичними даними Відділу відомо, що у святі деревонасаджень 1901 р. у Миколаєві взяли

участь 700 учнів, які висадили майже 2 тис. дерев і кущів. До свята відділ Товариства садівництва на свої кошти надрукував і роздав 2 тис. примірників брошури – «Краткие наставления к рациональной посадке кустов и деревьев, сообразно условиям их роста и местным особенностям почвы» [12, 17–19]. Члени Товариства визнали, що гуманна і безкорисна мета першого свята деревонасадження, проведеного в Миколаєві, була досягнута і воно залишило у дитячих душах добродійний слід.

З архівних матеріалів довідуємося про підготовку проведення свята деревонасадження в Миколаєві 1903 р. Міське свято розпочали готувати ще з березня. Жителі, спільно з Управою, визначили, де закласти новий сад або сквер, яку кількість посадкового матеріалу та води необхідно. З конкретною датою проведення свята навчальні заклади міста визначалися самостійно в межах останньої декади березня місяця та замовляли необхідну кількість дерев і кущів. Так, директор Олександрівської гімназії в листі до Градоначальника О. Енквіста замовив 360 дерев і 800 відер води [20, 2], адміністрації Миколаївського механіко-технічного училища та Миколаївської другої жіночої гімназії свято запланували на 29 березня й замовили по 22 дерева та 1-й діжці води, церковнопарафіяльні школи свято провели 28 березня [21, 5–7,9,10].

Детальний сценарій проведення весняного свята в Миколаєві розробив відділ Імператорського Російського товариства садівництва, члени якого отримали дозвіл на його влаштування [22, 4,4зв.,8,8зв.]. Голова Товариства, доктор Е. Кібер очолив підготовчі роботи. Питань, які доводилося вирішувати, було багато. Заздалегідь, восени він придбав молоді деревця 3–5-річного віку в Чабанівському розпліднику, які на зиму прикопали в саду голови Товариства. Також спеціально заготували необхідний для цього інструмент, із розрахунку 2 лопати та 1 лійка на 6 учнів. Для розробки свята була створена спеціальна комісія, до якої ввійшли: Е. Кібер, С. Берг, які забезпечили свято саджанцями, А. Грачов підготував ділянки для висадження дерев, генерал-майор А. Фок, лісоторговець П. Авраамов і член міської Думи П. Михайлов забезпечили учасників інструментами, О. Кібер, А. Подьяпольський, М. Филипович і С. Кузнєцов займалися оформленням свята [12, 19]. За програмою свята мало 2 відділення, а саме висадження дерев і загальна урочистість із поливкою саджанців. Всі моменти свята чітко були продумані та прописані, а програма складалася з 21 параграфа [21, 41,41зв.,42,42зв.,43]. Для створення настрою були задіяні військові хори та духові оркестри Миколаївського резервного піхотного полка, 58 піхотного Празького полка, які виконали гімни – «Боже, царя храни» і «Коль славен наш Господь», а потім супроводжували роботи музикою [21, 3,11]. У ці дні особлива увага приділялася масовості, проводилися народні гуляння, для дітей влаштовували пригощання солодощами. Майже скрізь у святкуванні брали участь священнослужителі. Своє сприяння надавали губернатори, повітові та волосні земські начальники, а землевласники виділяли безкоштовно саджанці учасникам свят. Саме спільні зусилля представників різних наукових товариств, приватних осіб, які виділяли на проведення свят значні кошти та державних установ, свята мали успіх і проходили вдало.

Ініціативу доктора Кібера, стосовно проведення свята деревонасадження в Миколаєві, громадськість міста активно підтримала та визнала бажаною й своєчасною. Свята мали величезне виховне й освітнє значення для міських жителів, які щороку залучалися до озеленення міста та бережного ставлення до висадже-

них дерев. З часом практика деревонасадження почала позитивно впливати на кліматичні особливості загорошеного, спекотного міста Миколаєва, яке постійно потерпало від суховіїв, а містяни все більше переконувалися в необхідності щорічних висаджень дерев.

Отже, досвід озеленення степового краю, що був напрацьований попередніми поколіннями та досліджений сучасниками, дозволяє врахувати позитивні складові цього процесу, зауважити на доцільності щорічного проведення деревонасадження в південній Україні сьогодні, продовжити формування бережного та свідомого ставлення жителів до лісових насаджень, особливо в умовах глобального потепління. В перспективі вивчення історії озеленення степового краю дозволить виявити малодосліджені факти, з'ясувати нові імена учасників лісорозведення, які вплинули на ситуацію заліснення та збереження лісових висаджень у минулому.

1. Кирьяков М.М. Взгляд на лесоводство и садоводство Херсонской губернии // Сборник статей о сельском хозяйстве юга России. – О., 1868.
2. Скаржинский В.П. Отчего мы мало разводим леса? // Сборник статей о сельском хозяйстве...
3. Скаржинский В.П. Первые и последние задушевные мечты Новороссийского старожила // Сборник статей о сельском хозяйстве...
4. Хрусталева П. Трикратский сад // Записки общества сельского хозяйства южной России. – О., 1845. – № 1.
5. Палимпсестов М. Древесные питомники г. Скаржинского в 1852 г. // Записки общества сельского хозяйства южной России. – О., 1853. – № 10.
6. Струков Д. О лесных насаждениях и о затруднах херсонского помещика Скаржинского // Журнал Министерства государственных имуществ. – 1853. – № 2.
7. Полетаев И. Заметки о степном лесоразведении. – СПб., 1879.
8. Высоцкий Г.Н. О степном лесоразведении и степном лесоустройстве. – К., 1916. – 80 с.
9. Гомилевский В.И. Основание лесоразведения в степях южной России: Акация (*Robinia pseudoacacia*): Ее история, употребление и лесоразведение: Руководство для землевладельцев. – О., 1880.
10. Отчет о деятельности Николаевского отдела Императорского Российского общества садоводства в 1895 г. – Николаев, 1896.
11. Отчет о деятельности Николаевского отдела Императорского Российского общества садоводства в 1897 г. и отчет о выставке садоводства, огородничества, шелководства и пчеловодства. – Николаев, 1898.
12. Отчет о деятельности Николаевского отдела Императорского Российского общества садоводства в 1901 г. – Николаев, 1902.
13. Этингер Я. Садоводство города Николаева Херсонской губернии и его окрестностей. – О., 1897.
14. О лесоразведении и ирригации в Одесском уезде: Доклад Одесской уездной земской управы XI очередному земскому собранию Одесского уезда в мае 1875. – О., 1875.
15. Курис И.И. Доклад пятому съезду русских сельских хозяев по вопросам «О средствах к сохранению и сбережению лесов». – О., 1879.
16. Гаврилов С., Любаров Ю. Бульварная традиция и садовая культура // Николаев. 220 лет: очерки истории жизни города и горожан. – Николаев, 2009.
17. Крючков Ю.С. Сады, скверы и бульвары // Град Святого Николая: путеводитель по старому Николаеву. – Николаев, 2003.
18. Праздник деревонасаждений: уроки любви к природе / Сост. К. Лукашевич [Переизд. 1911 г.]. – М., 2010.
19. О деревонасаждении в Николаеве // Одесский листок. – 1901. – 18 октября.
20. Держархів Миколаївської обл. (далі – ДАМО), – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 559.
21. ДАМО. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 560.
22. ДАМО. – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 142.

Volos O.V. Park and Garden complexes in Mykolayiv city in the 18th – the early 19th century. In the article are described some parts of the Mykolayiv park and garden complexes creation history. Special attention is given to the participation of the townsmen, especially school pupils, in the origin of annual trees planting tradition.

Key words: trees planting events, park and garden complexes, mini-parks, planting of greenery, scientific society.

О. О. Мазур

РОЗВИТОК ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ (друга половина XIX – початок XX ст.)

У статті розглядається процес зародження та розвитку цукробурякового виробництва на українських землях у другій половині XIX – на початку XX ст.

Ключові слова: цукрова промисловість, цукристість, високоцукристі сорти, селекція, насіннева справа.

Криза останніх років у сільському господарстві України значно вплинула на обсяги виробництва сільськогосподарської продукції. Ці показники не відповідають можливостям України, але вони об'єктивні. Деякі галузі вітчизняного агропромислового комплексу у стані занепаду і процес їх руйнації продовжується дотепер. Однією з них є цукрова промисловість. Щоб відродити цю, традиційно розвинуту в Україні, галузь потрібні, звісно, вагомий капіталовкладення, але важливою умовою поступу є також застосування наукової спадщини вітчизняної аграрної науки та критичне осмислення історичного досвіду розвитку галузі. Історіографія проблеми представлена працями Л. Семполовського [1], А. Зайкевича [2], Ф. Кудельки [3], С. Богданова [4], М. Харкевича [5], Е. Заленського [6], С. Франкфурта [7]. Метою статті є аналіз розвитку цукробурякового виробництва на українських землях у другій половині XIX – на початку XX ст.

Початком його зародження можна вважати 1747 р., коли німецький вчений А. Маргграф вперше виявив у цукрових буряках цукристі речовини, за хімічним складом подібні до цукру тростини. Його справу продовжив Ф. Ахард, котрого справедливо вважають першим селекціонером цукрових буряків. Він заклав підвалини наукових поглядів, на яких сформувалися теорії щодо підвищення врожайності і цукристості буряків. Також він першим налагодив промисловий спосіб добування цукру. В 1799 р. він отримав перші 3 ц бурякового цукру, а 1800 р. – вже 16 ц [8, 12].

Метою селекції Ф. Ахард вважав: «Створення буряку, в якого цукрова речовина міститься в можливо найбільш концентрованому стані» [9, 60]. Вже до 1803 р., на основі власних дослідів, він переконався, що білі форми буряку, із зануреним у землю коренеплодом і біло-зеленим світлим чашолистиком, більш цукристі, ніж жовті і червоні коренеплідні буряки. В результаті ж відбору родовідних форм найпродуктивнішого на той час сілезького буряка, він зробив висновок, що цей буряк був гібридним і виник від природного схрещування листового буряка західноєвропейського походження і малоазійського коренеплідного буряка. І що ця гібридизація проходила протягом декількох століть. Перші популяції сілезького буряка мали в часи Ф. Ахарда підвищену, порівняно з типовим коренеплідним буряком, цукристість – 10–12% [8, 14].

У першій половині XIX ст., завдяки державній політиці протекціонізму, найуспішніше цукробурякова промисловість розвивалася у Франції, чому сприяла і політична ситуація. В 1806 р., у відповідь на континентальну блокаду Англії, яку розгорнув Наполеон, британський флот блокував європейські порти, перекривши звід

колоніальних товарів, в т. ч. і тростини. Відтак, у Франції почали збільшувати посіви буряку, а приватним особам видали 500 патентів на виробництво бурякового цукру. Звісно, в першій половині XIX ст. Франція була провідною країною в галузі селекційних досліджень цукрових буряків. Результати цієї роботи були вражаючими: якщо в 1830 р. цукристість буряків тут була 10,5%, то 1860 рр. – уже 13,6% [8, 27].

Тоді ж лабораторні досліди із добування цукру з буряків проводилися й у багатьох інших країнах, зокрема й Російській імперії. Тут засновником цукровиробництва був Я. Єсіпов, з ім'ям якого пов'язаний бурхливий розвиток галузі в імперії. В 1803 р. він і Є. Бланкеннагель в маєтку Аляб'єво Тульської губ. побудували перший у Росії цукровий завод. Технологія одержання цукру в той час була ще примітивною: вичавлений з буряків сік очищували, упарювали в казанах на відкритому вогні до густого сиропу, а потім відкрystalізували з нього цукор. На багатьох заводах Європи для очищення соку використовували бичачу кров, яєчний білок, кислоти. На Аляб'євському заводі для цього використовували гашене вапно (цей спосіб популярний і тепер). Вихід цукру на Аляб'євському заводі становив 1% від ваги переробленої сировини. Попри це, до кінця 1810 р. у Росії було вже 8 цукрових заводів, 1840 р. – 140, а на 1848 р. – 380. Площа посівів цукрового буряку за цей час зросла з 400 – до 40 тис. дес., а в 1848 р. з неї отримували 1 млн. пуд. цукру [7, 53].

З другої чверті XIX ст. основне виробництво бурякового цукру сконцентрувалося на українських землях. У 1800 р. Сенат прийняв рішення відводити землі в південних регіонах України всім бажаючим вирощувати цукрові буряки. В Україні були сприятливі для цього кліматичні умови, великі площі родючих ґрунтів і чимало дешевої робочої сили. Вже у 1820-х рр. на Київщині, Чернігівщині, Поділлі, Харківщині, Полтавщині почався справжній цукровий бум. В результаті, 68% цукроварень в імперії були в Україні. Вагомий внесок у розвиток цукроваріння на українських землях зробив граф О. Бобринський, який переніс свою справу з Тульської губ. у м. Смілу. 1848 р. він придбав тут 45 тис. дес. землі з 12 тис. кріпосних і за 10 років побудував в околицях міста 6 цукрових і 1 рафінадний завод. На його підприємствах істотна увага приділялась і дослідям з підвищення вмісту цукру в буряках, завдяки чому показник цукристості вдалося підняти до 16% [9, 47, 48].

Найінтенсивніше цукрова промисловість розвивалася на Правобережній Україні, де сконцентрувалися великі маєтки з родючими ґрунтами. Попри, високу ціну на цукор, його збут постійно зростає. Зацікавлені в надприбутках від його продажу, передові поміщицькі господарства почали виявляти зацікавленість до сортів буряку, а найбільші землевласники почали купувати продуктивні селекційні сорти цукрового буряку в Західній Європі. Головним чином, вони були тоді відомі за двома типами: французьким (Castelnaudary) і німецьким (сілезький білий). Нові підходи у селекції та насінництві були започатковані також переважно селекціонерами закордонних насінневих фірм: Вільморен (Франція), Діппе (Німеччина), Раббетте і Гізеке (Німеччина). Блискучими були результати селекційних робіт відомого французького селекціонера Л. Вільморена, насінневим матеріалом якого користувалися всі країни Європи.

В Російській імперії зростання площ і норм посіву цукрового буряку, постійне підвищення вимог щодо його цукристості та врожайності сприяли створенню великого внутрішнього ринку з купівлі і виробництва якісного насіння цієї культури. Це зумовило необхідність організувати селекційно-насінневі дос-